

Bolj judovski ste, kot ste mislili*

1. del

Robert M. Grant se je nekoč v svojem razmišljanju o metodah, s katerimi so kristjani interpretirali Sveto pismo, izrazil takole: "Lahko se čudimo načinu, kako takšna občudovanja vredna struktura rase na temeljih, ki se nam nemara zdijo precej trhli. Pa vendar sama argumentacija poteka povsem v skladu z logiko, če le upoštevamo splošno pravilo kristocentričnosti interpretacije ter rabinski pristop k vrednosti sleherne besede v Pismu" (Grant 2000, 37). In lahko mu pri- trdimo, saj je brez upoštevanja omenjenih predpostavk (tj. kristocentrične interpretacije in vrednosti sleherne besede v Pismu), vsaj kot delovnih hipotez,¹ krščanska biblična interpretacija nemogoča.² Ob tem velja, da v času, ko so bili evangeliji spisani, prva predpostavka ni bila prav v nobenem pogledu sporna. Judovstvo novozaveznega časa je odlikovala enotnost, kar se tiče temeljnega, prej izražene- ga prepričanja o vrednosti sleherne besede Pisma. Toliko bolj pa je bila odprta druga postavka, in sicer mnogoterost razumevanja in interpretacije Svetega pisma.³ Najdba kumranskih zvitkov⁴ je namreč potrdila naslednje: "Zvitki so dokazali, da so nekateri Judje v Jezusovem času poznali in uporabljali več kot eno različico svetopisemskih (starozaveznih) knjig. Tedaj še ni bilo soglasja glede 'bibličnega kanona' in še ni bilo odločeno, katere knjige spadajo v 'uradno' Sveto pismo in v kateri različici. Nedvomno so različne judovske skupine različno izbrale, katere knjige bodo zanje veljavne in obvezujoče. Veliko mrtvomorskih rokopisov, ki danes niso del Svetega pisma, je nemalo Judov v času drugega templja imelo za svete in obvezujoče. Šele kasneje, po letu 100 po

Kr., je nastala 'standardna verzija' in z njo 'standardni obseg'." (Zupet 2006, 31.)

Kumranska besedila⁵ so nam pokazala, da Nova zaveza ni bila tako izvirna, v kolikor imamo v mislih takrat obstoječe in prisotne možne načine razumevanja in interpretacije Svetega pisma, temveč je njena izvirnost izenačena s prej omenjenim ključem interpretacije. Z besedami Franka Moora Crossa, enega izmed vodilnih raziskovalcev mrtvomorskih rokopisov: "Posebnost krščanstva ni ideja o odrešenju po trpljenju, temveč "dogodek" križanja, ki velja kot Božje pravno dejanje. To ni doktrina o vstajenju, temveč vera v Jezusovo vstajenje kot eshatološki dogodek, ki sestavlja osnovo krščanske odločitve za vero. /.../ Končno, krščanstvo se ne razlikuje od judovstva po "etični ljubezni" – da- leč od tega. Krščanska vera se razlikuje od stare vere, ki jo je rodila, po svojem spoznanju novega Božjega dejanja ljubezni, po razodetju Njegove ljubezni v Jezusovem izjemnem življenju, smrti in vstajenju."⁶ Besede iz naslova *Bolj judovski ste, kot ste mislili*, ciljajo torej na skupni starozavezni kredo v najširšem smislu besede – obe skupnosti namreč izhajata iz iste korenike, iz judovskega Svetega pisma. Obe sta cepljeni na isto trto: na starozavezno Mojzesovo postavo, preroke in psalme. Od tod – kljub vsem razlikam, ki niso majhne – sorodnosti njunih temeljnih pojmovanj in izražanj, nazorov in stremljenj. Teh razlik in podobnosti brez kumranskih spisov ni mogoče razumeti (Zupet 2006, 63), ali kakor pravi David Flusser,⁷ najslavitejši sodobni judovski raziskovalec Nove zaveze: "[R]aziskovanje mrtvomorskih rokopisov nikoli ne bo nadomestilo študija krščanskih izvorov, toda

pomagalo nam bo razumeti nekaj pomembnih vidikov zgodnjega krščanstva.”

Nekaj pomembnih vidikov zgodnjega krščanstva osvetlujejo prevodi avtorjev, ki so svoja dela objavili v zborniku *Christian beginnings and the Dead Sea scrolls* (ur. John J. Collins). Izbor je selektiven, prevod pa *ad sensum*, pri čemer velja, da v ničemer ne spreminja pomena originalnega besedila. Določena mesta sem za lažje razumevanje v opombah dopolnil z nekaterimi temeljnimi podatki za posamezna mrtvomorska besedila, ki se jih avtor izvirnega, tj. angleškega besedila ni dotaknil. Kumranskega besedila, ki so ga avtorji navajali (v angleščini), nisem prevajal, temveč sem navajal po knjigi dr. Janeza Zupeta *Kumranski rokopisi*.

Navdihnjenost avtorjev v mrtvomorskih rokopisih in Novi zavezi

Sveto pismo Stare zaveze predstavlja temelj za razumevanje evangelijskih besedil, zato so starozavezne navedbe v novozaveznih besedilih stalnica (Mt: 124 navedb, Lk: 109 navedb, Mr: 70 navedb in Jn: 27 navedb). Na nekaterih mestih so ti starozavezni navedki interpretirani tako, da se ne zdijo logični. Npr. v Mt 2,14-15 beremo citat iz Ozeja 11,1, ki za evangelista predstavlja napoved Jezusovega življenja, natančneje, vrnitve iz Egipta: “Vstal je, ponoči vzel dete in njegovo mater ter se umaknil v Egipt. Tam je bil do Herodove smrti, da se je izpolnilo, kar je Gospod rekel po preroku: Iz Egipta sem poklical svojega sina.” Če ga primerjamo z navedkom iz Ozeja (11,1-2,5), povezava po golem logičnem sklepanju ni povsem jasna: “Ko je bil Izrael mlad, sem ga ljubil, iz Egipta sem poklical svojega sina. Kadar so jih klicali, so šli pred njimi; Báalom so darovali klavne daritve in malikom zažigali kadilo.” V kontekstu celotne Ozejeve knjige je najbolj naravno, da razumemo Ozejeve besede “Iz Egipta sem

poklical svojega sina” kot referenco za *exodus* (izhod iz Egipta), kar potrjujejo tudi druga mesta v besedilu (prim. Oz 11,5). Pa vendar evangelist Matej poveže besedno zvezo “moj sin” z Jezusom in ne z Izraelom (primerjaj tudi Mt 2,17-18 in Jer 31,15-17).

Ob takšnih neskladjih se upravičeno postavi domneva, da so novozavezni avtorji namenoma predrugačili prvotni namen starozaveznega pisatelja. Da bi takšen način razmišljanja mogli razumeti, se moramo najprej potopiti v piščev čas, tedaj aktualne metode in načine interpretacije. Odkrili bomo, da je bil omenjeni primer (re)interpretacije v dobi, ko je bila krščanska skupnost šele v povojih (ali pa sploh še ni obstajala), povsem sprejemljiv in pogost način tolmačenja svetih besedil.

To dokazujejo “sodobniki” novozaveznih besedil, mrtvomorski spisi. Za primer si ogledjmo komentar (intrepretacijo) k prepisu Habakukove knjige (1QpHab).⁸ Podobno kakor Matej tudi avtor iz kumranske skupnosti vse dogodke iz Habakukovega življenja zrcali v svojo sedanost. Habakuk naj torej ne bi pisal o dogodkih svojega časa, tj. o osvojitvi Juda, zavzetju Jeruzalema in izgonih, temveč o dogodkih, ki se imajo zgoditi šele v prihodnosti – v času avtorja kumranske skupnosti, ki Habakuka (re)interpretira. Tako v Habakuku Babilonci niso ljudje babilonskega imperija 6. st. pred Kr., ampak so to sovražniki Izraela v 2. st. pred Kr., v času, ko je bil Habakuk ponovno interpretiran. Ti sovražniki se v novem kontekstu najverjetneje nanašajo na takrat največjo silo sveta, Rim. Kot plastičen primer naj služi prvo poglavje iz kanoničnega Habakuka (Hab 1,13). Pred omenjenim verzom Bog sporoči Habakuku, da bo Izraelce zaradi krivic in nasilja v njihovi sredi zavojevala tuja sila, Kaldejci, ki bodo Izrael kaznovali. Habakuk se s takšno kaznijo ne more sprijazniti in se “upira” sklepu Boga:

Tvoje oči so preveč čiste, da bi videl hudobijo, na zatiranje ne moreš gledati: zakaj torej gledaš varljivce in molčiš, ko krivični požira pravičnejšega od sebe? (Hab 1,13.)

Na tem mestu je pomembno opaziti slovnični paralelizem,⁹ ki ga avtor uporabi, ko polaga besede v Habakukova usta. V mrtvomski interpretaciji se avtor ne ozira več na slovnični paralelizem (kjer druga vrtica s podobnimi besedami ponovi misel prve), temveč vsak par vrstic naslovi na drugega naslovnik, tj. na dve različni skupini ljudi v avtorjevem času. V kumranskem komentarju k Habakuku beremo:

(Tvoje)¹⁰ oči so preveč čiste, da bi videl hudobijo. (...) Razlaga tega: Niso se vlačugali za svojimi očmi v času krivičnosti. Zakaj torej gledaš varljivce in molčiš, ko krivični požira pravičnejšega od sebe? (...) Razlaga tega se nanaša na Absalomovo hišo in člane njihovega sveta, ki so molčali, ko je bil učitelj pravičnosti grajan, in mu niso pomagali proti možu laži (...), ki je zavrzel Postavo sredi vsega njihovega sveta. (1QpHab 5,6-12.)

Prvi paralelizem se torej ne nanaša več na trditev o svetosti Boga: "Tvoje oči so preveč čiste, da bi videl hudobijo /.../" (Hab 1,13a), temveč postane v skupnosti reinterpretiran in kaže na učence učitelja pravičnosti, ki so ostali zvesti Bogu: "Niso se vlačugali za svojimi očmi v času krivičnosti" (1QpHab 5,7-8). Tudi drugo dvostišje nima več prvotnega naslovljenca, Boga, temveč je naslovljeno na "izdajalce" – nasprotnike učitelja pravičnosti: "Razlaga tega se nanaša na Absalomovo hišo in člane njihovega sveta, ki so molčali, ko je bil učitelj pravičnosti grajan, in mu niso pomagali proti možu laži (...), ki je zavrzel Postavo sredi vsega njihovega sveta." (1QpHab 5,9-12.) Habakuk je v luči nove interpretacije odrezan od svojega zgodovinskega, literarnega in vsebinskega konteksta (podobno zgodbo smo že predstavili pri Mateju).

Ob tem se je potrebno vprašati, s kakšno pravico oz. avtoriteto je kumranski ali novozavezni avtor spreminjal kontekst in pomen starejših besedil. V strokovnem svetu naletim na izraz "navdihnjena interpretacija". Gre za idejo o nadčasovnosti in nedoumljivosti končnega pomena svetopisemskih besedil. Bog ni "suženj" zgodovinskih okoliščin v smislu nujnosti poseganja v zgodovino človeštva na viden način. Svojo voljo na poseben način vedno znova daje spoznavati skozi že obstoječe zapise, ki so "navdihnjeni", tj. nadčasovni. Dokazuje za takšno mišljenje najdemo v Svetem pismu samem. Klasičen primer so preroki, ki so na podlagi istega besedila vedno znova in znova delali korekcije v dojetanju in razmišljanju o Bogu, nemalokrat pa so besedo Boga v skladu s časom in okoljem na novo interpretirali. Bistveno vprašanje se torej glasi: S kakšno pravico avtor to počne? Odgovor pa: Z Božjim posegom oz. navdihnjenjem. V kumranskem Habakuku beremo:

[D]uhovnika, ki ga je Bog dal [obče]stvu, da bi razložil vse besede njegovih služabnikov prerokov, [po] katerih je Bog oznanil vse, kar se je zgodilo njegovemu ljudstvu [Iz]raelu. (1QpHab 2,8-10.)

"[V]se besede njegovih služabnikov prerokov" (1QpHab 2,8-9) se nanašajo na preteklost, na prerokbe in delovanje prerokov izraelskega ljudstva pred učiteljem pravičnosti. Njihovo delovanje je očitno pravilno, mogoče razumeti šele v piščevi sedanjosti, kajti učitelj pravičnosti je /.../ "duhovnik, ki ga je Bog dal [obče]stvu, da bi razložil vse besede njegovih služabnikov prerokov" (1QpHab 2,8-9). Gre torej za lep primer "Božje asistencije", navdihnjenja. Še več, v prepisu hvalnic beremo:

Jaz, uvajalec, sem te spoznal, moj Bog, po duhu, ki si ga dal vame, in zvesto poslušal tvoj čudoviti nasvet po tvojem svetem duhu. V meni si [od]prl¹² spoznanje skrivnosti tvoje razum-

nosti in izvira [tvoje] mogočnosti /.../. (1QH 20, 11-13.)

Ostati moramo pozorni, saj gre tukaj za lastnost, ki ni bila dostopna vsakomur, temveč le izbrancem, v tem primeru učitelju pravičnosti. Deležni je niso bili niti (drugi) člani skupnosti. Tudi pisci novozaveznih besedil veljajo za navdihnjene, hkrati pa je celotna skupnost prve Cerkve veljala za takšno na splošno: "Ko pa pride on, Duh resnice, vas bo uvedel v vso resnico, ker ne bo govoril sam od sebe, temveč bo povedal, kar bo slišal, in oznanjal vam bo prihodnje reči" (Jn 16,13). "Kar pa zadeva vas: maziljenje, ki ste ga dobili od njega, ostaja v vas in zato ni treba, da vas kdo uči. Kakor vas njegovo maziljenje uči o vsem in je resnično in ni laž, tako ostajajte v njem, kakor vas je poučilo." (1 Jn 2,27.) Tudi Pavel pravi v prvem pismu Korinčanom:

Pa vendar oznanjamo modrost, in sicer med popolnimi! Toda ne modrosti tega sveta, tudi ne modrosti voditeljev tega sveta. Ti minevajo. Mi oznanjamo Božjo modrost v skrivnosti, tisto prikrito, ki jo je Bog pred veki vnaprej določil za naše veličastvo. Te ni spoznal noben mogočnik tega sveta. Kajti ko bi jo spoznali, Gospoda veličastva pač ne bi križali. Kakor je pisano: Česar oko ni videlo in uho ni slišalo in kar v človekovo srce ni prišlo, kar je Bog pripravil tistim, ki ga ljubijo, to nam je Bog razodel po Duhu. Duh namreč preiskuje vse, celo Božje globine. Kdo izmed ljudi pa ve, kaj je v človeku? Mar tega ne ve le človekov duh, ki je v njem? Tako tudi to, kar je v Bogu, pozna samo Božji Duh. Mi nismo prejeli duha sveta, temveč Duha, ki je iz Boga, da bi mogli spoznati to, kar nam je Bog milostno podaril. To tudi govorimo, pa ne z besedami, kakršne uči

Zvone Žigon: Cikel Kamen in upanje, Počitek (Dalmacija)

človeška modrost, ampak kakršne uči Duh, tako da duhovne stvari presoajamo z duhovnimi. (1 Kor 2,6-14.)

Porebno je torej poudariti, da imajo novozavezni pisci s kumransko skupnostjo le minimalni skupni imenovalci, ki se kaže v tem, da so do neke mere uporabljali podobno tehniko interpretacije (in ne vsebine interpretiranega). Le-ta vsekakor ni veljala za lastno kumranski skupnosti. Sorodni so si v tem, da svojo razlago utemeljujejo na avtoriteti razodetega Boga skozi Duha. Vendar je ta Božji Duh v prvi Cerkvi dar, ki je bil podeljen vsem (skupnosti kot celoti), na drugi strani pa opazimo, da je ta "sposobnost" v Kumranu rezervirana le za učitelja pravičnosti.

In če se torej vrnemo k v začetku izpostavljenemu primeru iz Matejevega evangelija (Mt 2,14-15), vidimo, da je bil za evangelista ključ interpretacije vseh starozaveznih navdkov Jezus. Kakor je jasno pokazal predstavljeni primer komentarja k Habakuku iz kumranske skupnosti, je bila takšna razlaga v kontekstu novozaveznega trenutka povsem dopustna. Le-ta je bila sprejemljiva (tudi) zaradi "nadčasovne" logike besedil.¹³

Mesija, ki je prišel pred Jezusom?

Za dogodke v Judeji, ki so se zgodili v zadnjih dveh stoletjih pred Kristusom, predstavljajo mrtvomorski rokopisi enega temeljnih virov iz prve roke. Judeja je bila v drugi polovici 1. st. pred Kr. pod oblastjo Rima in razmere so se počasi "ogrevale" do vrelišča, ki je nastopil z uporom in uničenjem jeruzalemskega templja leta 70 po Kr. Kot posledica opisanih družbenih razmer so – kažoč na zoro novih in boljših časov – vzniknile različne skupine upornikov, prerokov ... in mesij. Le eden od njih ni bil potisnjen v temo zgodovine in je imel vpliv, ki ga čutimo še danes.

Odkritje mrtvomorskih rokopisov leta 1947 je torej takoj vzbudilo upanje, da bodo po več kot 2000 letih nedotaknjenosti in z

nesporno zgodovinsko vrednostjo lahko na življenje in delo Jezusa Nazarečana vrgli več luči. Vendar je takoj po začetku enega največjih odkritij 20. st. v javnost prišla drugačna "luč". V spisih se je namreč pojavila nova figura, učitelj pravičnosti, za katerega se na prvi pogled zdi, da je na neki način predstavljal prototip Jezusu iz Nazareta. Že pred zgodovinskim Jezusom se namreč pojavi Učitelj, ki se poistoveti s trpečim služabnikom iz četrtega speva v Izaijevi knjigi. Kot vemo, je omenjeno starozavežno besedilo eden temeljnih starozaveznih tekstov, v katerih kristjani prepoznamo trpečega Jezusa in ki je hkrati, vsaj do odkritja, predstavljal edinstvenost, ki je ni bilo moč zaslediti nikjer drugje. Termina *trpljenje* in *Mesija* sta bila za Jude prvega stoletja popolnoma nezdružljiva.

Dokaze za zgoraj omenjeno identifikacijo lahko najdemo v t. i. kumranskih Hvalnicah,¹⁴ v poglavjih 10-16. Pisec besedila ves čas govori v prvi osebi in pred nas razgrinja svoje tožbe nesrečnega in preganjanega pravičnika. V tej osebi moramo po vsej verjetnosti prepoznati učitelja pravičnosti, ki ga kumranski svetopisemski komentarji, zlasti komentar k Habakuku, predstavljajo prav kot ustanovitelja in zakonodajalca ločine, kot preroka v odličnem pomenu. Argument za identifikacijo Učitelja s Služabnikom je v tematskih vzporednicah med kariero Učitelja in portretom Izaijevega služabnika in v aluzijah na specifična mesta v Izaijevem spevu služabnika (prim. Iz 42,1-4; 49,1-7; 50,4-9; 52,13-53,12). Ob tem je potrebno biti pazljiv, saj omenjena mesta ne predstavljajo ločene oz. "iztrgane" skupine pesnitev. Tudi ni povsem gotovo, da so v času nastanka le-teh in kasneje v Jezusovem času v njih prepoznavali vlogo in pomen, ki ju v njih razbere sodobna eksegeza. Temeljnega pomena je starozavežno besedilo Iz 52,13-53,12, t. i. *četrty spev o Gospodovem služabniku*, ki predstavi model zavržene, obupane in prizadete figure, ki pa je na koncu

povzdignjena k Bogu in katere trpljenje opraviči mnoge. Učitelj pravičnost v Hvalnicah (pogl. 8-16) eno za drugo niza aluzije na zgoraj izpisana mesta iz Izaijeve knjige. Tako npr. beremo v 1 QH 16,26-27: "/.../ (moje) bivališče je z bolnimi, moje srce p[ozn]a bolezn, in jaz sem podoben zapuščenemu možu v bo[lečinah] /.../ Izaija pa pravi (Iz 53,3-4): "Bil je zaničevan in zapuščen od ljudi, mož bolečin in znanec bolezni, /.../ mi pa smo ga imeli za zadetega, udarjenega od Boga in ponižanega." V izvirniku, tj. v hebrejščini, je med tema dvema besediloma na podlagi tekstne kritike mogoče opaziti veliko skupnega besedišča, kljub temu da pglavitni Izaijev izraz "mož bolečin" v kumranskih Hvalnicah ni uporabljen. Še jasnejšo referenco na Iz 53,3 najdemo nekaj pglavij nazaj, v 1 QH 12,8: "/.../ zavrnil so me namreč in ne cenijo me /.../", kjer je za besedo "ceniti, spoštovati" uporabljen enak hebrejski koren kakor v besedilu v Izaiju: "/.../ je bil zaničevan in nismo ga cenili" (Iz 53,3). (Glej tudi prim. 1 QH 12,23.)

Podobnosti priklče v spomin tudi primerjava med 1 QH 15,6-7: "Zahvaljujem se ti, Gospod, ker si me varoval s svojo močjo in izlil name svojega svetega duha ...", in Iz 42,1: "Glejte, moj služabnik, ki ga podpiram, moj izvoljeni, ki se ga veseli moja duša. Položil sem nanj svojega duha, narodom bo delil pravico." Prav tako med 1 QH 23,10-14: "Ti si odprl [iz]vir v ustih svojega služabnika /.../. Bitju, ki si ga podpiral s svojo močjo, /.../ da [bi bil], v skladu s tvojo resnico, glasnik [...] tvoje dobrote, da bi oznanjal ponižnim obilnost tvojega usmiljenja /.../." in Iz 61,1: "Duh Gospoda BOGA je nad menoj, ker me je GOSPOD mazilil. Poslal me je, da oznanim blagovest ubogim ..."

Opazimo, da oba, Izaijev trpeči služabnik in učitelj pravičnosti, trdita, da sta obdarjena z Gospodovim duhom, torej da imata avtoriteto učitelja (1 QH 15,10: *in moj jezik*

je kakor učenci ... ; Iz 50,4: *Gospod BOG mi je dal jezik učencev*), vendar sta oba zavrnjena, nista cenjena in sta prizadeta z boleznimi in bolečinami. Že iz te kratke primerjave je očitno, da je učitelj izrisal sebe oz. svojo lastno situacijo kot upodobitev Izaijevega trpečega služabnika. Kljub temu, da tega na podlagi besedila ni mogoče z gotovostjo trditi, obstaja največja verjetnost, da je učitelj pravičnosti sebe videl kot uresničitev v Gospodovem služabniku napovedane prerokbe.

Omenjeno postane bolj jasno, če si ogledamo Iz 52,13, kjer je na začetku četrtega speva o Gospodovem služabniku omenjeno dejstvo, da bo služabnik na koncu svoje poti "dvignjen": "Glej, moj služabnik bo imel uspeh, povzpел se bo in povzdignil in bo silno vzvišen." V besedah, ki jih avtor Hvalnic polaga v usta učitelju pravičnosti, opazimo, da je bil le-ta povzdignjen že za časa svojega življenja kot trajajoče stanje:¹⁶ "Zahvaljujem se ti, Gospod, ker si rešil moje življenje iz jame in iz podzemlja Abadóna si me dvignil na večne višave, da lahko hodim po ravnih tleh brez raziskovanja" (1 QH 11,19-20).

Obe besedili, četrti spev o Gospodovem služabniku in kumranska Hvalnica, uporabljata jezik poveličevanja. Zaradi fragmentarne ohranjenosti kumranskega besedila je glede dobeseidnega prevoda nekaj negotovosti, vendar kljub temu smemo zaključiti, da je avtor kumranskega besedila želel pokazati na analogijo med sabo in Gospodovim služabnikom (oba doživljata enako zgodbo, bila sta prezirana in nato povišana). Če torej povzamemo: figura iz zgoraj omenjene kumranske Hvalnice (1 QH) je gotovo "asociacija" na Izaijevega trpečega služabnika. Podobno lahko zaključimo tudi za "figuro" Jezusa. Pomembno pa je podčrtati, da kumranska oseba učitelja pravičnosti, ki se identificira s služabnikom iz Izaija, ne namiguje na to, da bi s svojim delovanjem "odkupila, odvzela grehe mnogih". Ni vidno,

da bi trpljenje osebe iz hvalnic kumranskih zvitkov imelo kakšno nadomestniško oz. odrešilno vlogo, kakor je izpričana za Gospodovega služabnika oz. za Jezusa.

Vendar se nam postavi naslednje vprašanje: Ali je bil služabnik iz četrtega speva obravnavan kot mesijanska figura tudi že v času pred Kristusom? Ali je bil Izaijev trpeči služabnik pred 2000 leti razumljen kot napoved obljubljenega Mesije? In torej, ali je se je učitelj pravičnosti želel predstaviti kot mesija? Za takšno trditev ni pravih argumentov. Res je, da je zgodnja krščanska skupnost poudarila predvsem mesijansko razsežnost trpečega služabnika, saj je bila prerokba razumljena kot napoved trpljenja in smrti Jezusa iz Nazareta oz. Jezusovo življenje kot ureničitev prerokbe. Vendar za obdobje pred zgodovinskim nastopom in smrtjo Jezusa iz Nazareta o enačitvi nazivov Gospodov služabnik in Mesija ne moremo govoriti. Trpeči služabnik je v obdobju pred Kristusom predstavljal paradigmo odnosa ponižani (in zavrženi) s strani krivičnih – povišani s strani Boga (prim. Dan 11-12). Tako torej zgoraj omenjena mesta, kjer je učitelj pravičnosti predstavljen po modelu trpečega služabnika, sama po sebi ne priključijo mesijanskih pretenzij.¹⁷

Jezus in učitelj pravičnosti sta bila oba preroka, ki sta s svojim javnim delovanjem na strani vladajoče duhovne elite naletela na neodobravanje, ki je prerastlo v odkrit konflikt. Kakor učitelj pravičnosti se je tudi Jezus na neki stopnji identificiral z Gospodovim služabnikom v Izaijevi knjigi (prim. Lk 4,18-19). Kljub temu med njima obstajajo odločilne razlike. V Jezusovem primeru identifikacija z Izaijevim služabnikom pomeni, da je bilo za njegovo trpljenje in smrt odločilno to, da je bila "prelita za mnoge", tj. njen odrešitveni vidik. Takšna misel je pri učitelju popolnoma tuja. V 1 QH 10,8-9 avtor sicer pravi, da predstavlja past za grešnike

in ozdravljenje za tiste, ki se od greha odvrnejo: ".../ tako da sem postal past za hudodelce in zdravilo za vse, ki se odvrtačo od pregrehe /.../." Vendar iz besedila ni moč razbrati, da je omenjena ozdravitev posledica trpljenja učitelja pravičnosti. Res je, da so kumranski pisci uporabljali metodo interpretacije, pri kateri zgodovinske in literarne osebe iz različnih mest hebrejske Biblije poistovetijo s konkretno osebo v svojem času (Služabnik – učitelj). A vendar ni moč govoriti o tem, da so Gospodovega služabnika (Iz 53) v obdobju pred zgodovinskim Kristusom razumeli kot "veliko spravno daritev". Opazujemo lahko različne vzporednice, vendar se, kar je bistveno, le-te pri učitelju ne razširijo na odrešilno vlogo.

Pomemben je tudi eshatološki vidik, tj. razumevanje poslanstva Jezusa in učitelja pravičnosti v luči eshatološke prihodnosti. Ne samo, da so Jezusovi učenci verjeli, da je Jezus vstal od mrtvih, temveč so verovali tudi, da se bo prihod Sina človekovega zgodil še drugič, ko bo prišel na oblakih sodit žive in mrtve. V mrtvomorskih besedilih pa ni izpričanega nobenega pričakovanja ali prepričanja, da se bo učitelj pravičnosti kdaj vrnil.

Pomembna razlika je obstajala še v naravi nauka. Eseni so bili osredotočeni na izpolnjevanje Postave – njihov nauk je predstavljal vrnitev k Mojzesu. Pravi pomen pa je bil razodet le njim. Narava Jezusovega nauka je nasprotno relativizirala idejo obredne čistosti, ki pride po delih Postave, in poudarila postavo duha. Seveda Jezus s tem ni *a priori* zavrnil Postave, temveč jo je prišel dopolnit z večjo pravičnostjo (prim. Mt 5,17.20).

* Izbor iz knjige Christian Beginnings and the Dead Sea Scrolls (prevod po smislu).

1. Zavedati se moramo, da lahko teolog razvije teološko interpretacijo Pisma, četudi ni verujoč pripadnik cerkvenega občestva, vse dokler imajo religiozna vprašanja bibličnih besedil v pogovoru

prvo besedo. V tem primeru lahko pogojno govorimo o teologu, ki religiozno/teološko interpretira Biblijo kot klasično religiozno besedilo z zahtevo po resni pozornosti. Toda teolog je pogosto "cerkveni teolog" v strožjem pomenu besede. To ima posledico, da je potrebno, da je potrebno Pismo interpretirati kot verujoč pripadnik verskega občestva za občestvo in zvesto sledeč normam, ki jih postavlja občestvo (Grant 2000, 218).

2. Krščanstvo - tako kot judovstvo in v nasprotju z islamom - na Pismo ne gleda kot na razodetje, temveč kot na izvirno pričevanje o razodetju. Glavna vloga pri krščanskem samorazumevanju tako pripada dogodku razodetja in ne besedilu pričevanja. In vendar ima "knjiga", torej Pismo, v teologiji glavno besedo. Povedano drugače; krščanstvo je religija razodetja, o katerem na avtoritativen način pričajo določena besedila (Grant 2000, 212-213).
3. Sveto pismo Stare zaveze je sestavljeno iz različnih virov različnih literarnih vrst; starejše vire so sveti pisatelji spajali v nove sestavke tako, da so jih reinterpreterali v luči čistejšega monoteizma in jasnejših etičnih uvidov. Judovski midraši in drugi komentarji kažejo izredno fleksibilnost v razlaganju Stare zaveze (Grant 2000, 5; uvodno besedilo za slovensko izdajo "En Bog - več metod", ki ga je napisal Jože Krašovec).
4. Naslov *Kumranski rokopisi* se nanaša na stare rokopise, ki so jih odkrili na različnih krajih Judovske puščave v bližini Mrtvega morja. V določenih jezikih, na primer v angleščini, se je uveljavila oznaka rokopisov po Mrtvem morju, zato pogosto uporabljajo naslov *Mrtvomorski rokopisi* (*the Dead Sea Scrolls*). Glavno in najslavnejše najdišče rokopisov je kraj Kumran, zato se je prav tako uveljavilo poimenovanje rokopisov po tem kraju (*Khirbet Qumran*). V letih od 1947 do 1956 so v bližini kraja Khirbet Qumran v enajstih votlinah našli različne izdelke iz različnih materialov, predvsem iz lončenine, in rokopise v treh jezikih, v katerih je napisano Sveto pismo: v hebrejščini, aramejščini in grščini. Kumranski in drugi mrtvomorski rokopisi so bili napisani v obdobju od leta 250 pred Kristusom do leta 68 po Kristusu (Zupet 2006, 9).
5. Večina raziskovalcev mrtvomorskih rokopisov se strinja, da je v obdobju od približno 150 pred Kristusom do leta 68 po Kristusu živel strog ločina esenov, ki so poleg farizejev in saducejev sestavljali tri glavne skupine Judov glede na religiozno in kulturno usmeritev. Esene omenjajo judovska pisatelja Jožef Flavij in Filon Aleksandrijski ter latinski pisatelj Plinij Starejši. Večina znanstvenikov se dalje strinja, da so leta 68 člani skupnosti v Kumranu večino rokopisov poskrili v okoliških votlinah, da bi jih obvarovali pred vdorom Rimljanov, ki so zavzeli Jeruzalem,

potem pa še večino drugih krajev v Sveti deželi (Zupet 2006, 9-10).

6. Ko gre za razumevanje izvora krščanstva v odnosu do kumranskih rokopisov, imamo v mislih predvsem obzorje podobnosti in razlik med besedili Nove zaveze in nebibličnimi mrtvomorskimi rokopisi. Za nebiblične tekste je značilno, da pogosto zelo dobesedno ali nekoliko prirejeno navajajo odlomke iz Svetega pisma. Način navajanja in razlaganja v ožjem ter širšem sobesedilu nebibličnih besedil kaže, kako so eseni in druge judovske skupnosti razumeli svetopisemsko besedila v zadnjih stoletjih pred Kristusom in v prvem stoletju po Kristusu, to je do uničenja kumranske skupnosti leta 68 po Kristusu. Nebiblična mrtvomorska besedila so izjemno pomembna za ugotavljanje duhovnih smeri zgodnjega judovstva, prav tako za presojanje duhovnega ozračja, v katerem je nastajala Nova zaveza (Zupet 2006, 17-18).
7. Znana je njegova obsežna knjiga z naslovom *Judaism and the Origins of Christianity*.
8. Komentar k preroku Habakuku (1QpHab) je datiran v Herodovo dobo (konec 1. st. pr. Kr.). Njegova značilna posebnost je, da je sveti tetragram (JHVH) izpisan v starohebrejski pisavi. 1QpHab je najdaljši in najbolj ohranjen "pešer" (komentar) iz kumranske knjižnice. Komentar pojasnjuje prvo in drugo poglavje preroka Habakuka, ki se nanašata na poslednje čase. Težko razumljiva vsebina je razložena stavke za stavkom. Namigovanja na določene dogodke iz takratnega časa ostajajo za nas delno temna. Jeruzalemski duhovščini pod vodstvom krivičnega duhovnika očita skupnost zvestih postavi onečaščenje svetišča. Skupnost se je zgrnila okoli učitelja pravičnosti, ki mu je Bog podelil dar razlaganja Svetega pisma. Z njim se je morala umakniti iz templja, krivični duhovnik pa je preganjal učitelja pravičnosti in grdo ravnal z njim. Njuni imeni nista nikjer izrecno imenovani, tako da ju ne moremo zagotovo določiti. Iz 1QpHab jasno izhaja, da je imela skupnost svoje začetke v krogih jeruzalemskih duhovnikov; zaradi svojega strogega razumevanja Postave so prišli navzkriž z velikim duhovnikom in so se morali umakniti na poseben kraj (Zupet 2006, 235).
9. Glavna značilnost hebrejskega stiha je oblikovni, pomenski in ritmični paralelizem. Beseda paralelizem pomeni, da druga ali tretja vrstica dvo- ali trostistišja pojansuje, parafrizira ali preprosto ponavlja misli, pesniške figure ali prisposodbo iz prejšnjega stiha ali stihov. Ločimo tri vrste paralelizma: sinonimnega, antitetičnega in sintetičnega. Paralelizem je sinonimen tedaj, kadar druga ali morda tretja vrtica s podobnimi besedami ponovi misel prve, antitetičen pa tedaj, kadar druga vrtica izraža nasprotje prve.

- Nepopolne vzporednice imenujemo sintetični paralelizem (Krašovec 2001, 152).
10. (xxx) = dodatna beseda za razumevanje besedila.
 11. prazno = praznina v rokopisu.
 12. [xxx] – restavracija besedila, zelo slabo ohranjenega v besedilu.
 13. Upoštevati moramo, da je bila razlaga svetih besedil pred dokončno zamejitvijo kanona konec 1. stoletja po Kristusu dokaj dinamična in je puščala precej svobode (glej uvod in opombo št. 3).
 14. Eden izmed zvirkov, odkritih v prvi votlini, je zbirka teh hvalnic ter hvalnih in zahvalnih pesmi, ki se v hebrejščini imenujejo *hodayót*, v grščini pa *evharistija* (1QH). Kljub poškodbam, ki jih je prinesel čas, je ta zvitek nedvomno srce vsega kumranskega mističnega slovstva. To delo je moralo biti eno najbolj čaščenih in klasičnih del ločine. Čeprav se kumranske hvalnice zgledujejo po svetopisemskih vzorih, pa vendar izdajajo tudi nova pojmovanja, ki so očitno povezana z religioznim svetom mazdaizma in helenistične gnoze. Naš psalmist je "spoznavajoči", gnostik; poseduje skrivno razodetje, prihranjeno za izbrance, in to spoznanje je počelo njegovega odrešenja in vir njegovega veselja. Teološke nauke in verovanja, kakor se zrcalijo v Hvalnicah, bi lahko povzeli takole:
 - Božja pravičnost in vrhovnost sta absolutni in nesporni, ker je Bog stvarnik vsega.
 - Božje vnaprejšnje vedenje in previdnost zajemata vse, kar se dogaja na svetu.
 - Bog je "Bog spoznanja"; predvidel je vsa človekova dejanja in je uporabil svoje vnaprejšnje vedenje, da je utemeljil svoj nespremenljivi načrt za svet.
 - Bog je predestiniral vsakega človeka od rojstva za zlo ali za dobro, za uničenje ali odrešenje. Usodo svojih stvaritev je določil že pred stvarjenjem.
 - Človek kot umrljivo bitje je krhek, potopljen v greh in docela odvisen od Boga. Dvigne ga lahko samo suverena, brezpogojna Božja milost.
 - Človek doseže odrešenje ne po svojih pravičnih delih, temveč po veri in Božji milosti. Odrešenje ni le v rešitvi iz nadlog, ampak iz samega greha. Božji duh je podeljen izvoljenim po Božji milosti. Izvoljence vodi ta duh.
 - Dar spoznanja pomeni za člane ločine dejanje odrešenja, ki ga ne more biti deležen nihče zunaj te skupnosti. Samo tisti, ki jih je Bog izvolil za svojo zavezo, so zmožni takega Božjega spoznanja.
 - Ločina je verovala, da živi v predhodnem obdobju, za katero je značilen boj med dobrim in zlom "ob koncu dni". Njena prihodnost bo v družbi angelov in nebeških duhov spoznanja in resnice.
 15. Ti nauki in ta verovanja imajo velik pomen za preučevanje ozadja krščanstva. Različne prvine v krščanstvu, ki so jih nekdaj pripisovali vplivu grške kulture in helenizma, zdaj lahko razložimo kot rezultat smeri znotraj samega judovstva. Danes je postalo bolj jasno, da krščanstvo ni nastalo v nekem vakuumu, ampak je prevzelo svojo obliko organizacije in svojega moralnega nauka od že obstoječih organizacij in etik (Župet 2006, 151-153).
 16. Težava tega besedila je, da se ne nahaja med t. i. "Teacher Hymns", tj. med besedili, katerih avtor naj bi bil učitelj pravičnosti sam. Napisala naj bi ga "skupnost". Besede torej ne prihajajo "iz ust" učitelja, temveč izražajo (verjetno kasnejšo) reflektirano in na podlagi Gospodovega služabnika projicirano osebno izkaznico učitelja pravičnosti. To je kljub vsemu zelo pomemben podatek.
 17. Učitelj pravičnosti vedno uporablja prvo osebo pripovedovanja, medtem ko je za opisovanje Gospodovega služabnika uporabljena vedno tretja.
 18. Takšen argument bi bil podprt, če bi se dalo dokazati, da se je učitelj resnično identificiral z Iz 61,1-3. Kot smo že omenili, "paralelno" besedilo spada k Hvalnicam, pod katero je podpisana skupnost in že izražajo neko teološko prečiščeno refleksijo in razmišljanje in ne učiteljevih lastnih besed.